

SLOVENSKI IN HRVATSKI KNJIŽEVNI STIKI

Slovenci in Hrvati živijo dolga stoletja drug ob drugem na področju srednje in južne Evrope. Zgodovina obeh malih narodov je bila zelo težka, polna trpljenja, kriz in bojev, vidimo pa tudi težnjo, da bi oba naroda obdržala in ohranila svojo samobitnost med evropskimi narodi in prispevala svoj delež v razvoju človeštva. Toda ogrožali so ju sosednji narodi. Po svetlejših časih v Samovi državi so Slovenci morali priznati oblast Avarov, Bavarcev, Frankov, Bolgarov, Čehov, Avstrijcev in Francozov; nad Hrvati pa so po samostojni hrvatski srednjeveški državi kljub nekaterim oznakam državnosti imeli oblast Avari in Franki, Bizanc, Madžari, Avstrija; nad posameznimi pokrajinami tudi Benečani in Francozi, dokler ni l. 1918 propadla Avstro-Ogrska in bila ustanovljena država južnih Slovanov.

V teh časih, ko so Slovincem in Hrvatom grozili germanizacija, madžarizacija in poturčenje, sta se oba tlačena naroda večkrat srečala na enotni fronti v boju proti skupnim sovražnikom ali iskala skupno besedo v reševanju različnih vprašanj. Hrvati in Slovenci so se dolgo borili za svobodo pod vodstvom Ljudovita Posavskega proti Frankom. Z ramo ob rami so zmagali v 16. st. v znanem boju pri Sisku. (Na podlagi te skupne akcije je nastal članek Simona Rutarja *Nekaj o bojnem bratstvu Slovencev in Hrvatov v Spomen-cvijeću iz hrvatskih i slovenskih dubrava* (1900).)

Hrvatski in slovenski kmetje so organizirali (1573) pod vodstvom Matije Gubca upor proti fevdalcem in tlačanstvu, ki pa se je tragično končal. Zrinjsko-frankopanski zaroti proti avstrijski oblasti so pomagali tudi nekateri fevdalci na Slovenskem. V 19. in 20. st. je prišlo do večjega približevanja obeh narodov. Južna Hrvatska je bila v začetku 19. st. v državni skupnosti s Slovenijo; te tako imenovane Ilirske province so imele središče v Ljubljani. Od srede 19. st. pri obeh narodih raste in se bolj in bolj krepí težnja za osvoboditvijo izpod Avstro-Ogrske. Tako gibanje se je zlasti močno pokazalo pred prvo svetovno vojno in se povezalo s svobodno Srbijo, ki je postala Piemont jugoslovanskih narodov. V drugi svetovni vojni so slovenski partizani sodelovali s hrvatskimi; ena slovenskih brigad je nosila ime hrvatskega upornika Matije Gubca. V tem času, ko je veliko Slovencev moralo zaradi okupatorja zapustiti svojo domačijo, je našla marsikatera slovenska družina zatočišče na Hrvatskem.

Oba naroda sta se tako pogosto znašla v podobnih zgodovinskih položajih življenjske eksistence: v obrambi pred stoletnimi tlačitelji, v občutku osamljenosti in ogroženosti obstoja, v borbi za svobodo, težnji po reševanju svoje prihodnosti v večji skupnosti s sorodnimi slovanskimi narodi, po-osvoboditvi l. 1918 pa v nasprotovanju unitarističnim težnjam oblastnikov, za čemer je prikrito delovala velikosrbska hegemonija nad Hrvati, Slovenci in Makedonci, ter na koncu v skrbi obeh narodov, da v jugoslovanski federaciji ohranita atribute narodne samobitnosti. To kulturno približevanje obeh narodov, čigar intenziteta

je bila odvisna od različnih zgodovinskih faktorjev, so zlasti podpirali še nekateri ugodni pogoji.

Tu je predvsem kajkavščina, ta močni posrednik afinitete za slovensko književnost na Hrvaškem. Čeprav je kajkavščina morala l. 1835 prepustiti čast knjižnega jezika štokavski ijekavščini, je vendar dihala v ozadju, dokler je niso spet sentimentalno oživeli pesniki Šenoa, Matoš, Domjanić, Galović, Krleža in Goran Kovačić. Živela je tudi v ljudski pesmi. Slovenščina, ki je ohranila svoj knjižni jezik, se preliva preko Sotle in Kolpe, neopazno prehaja na hrvatsko področje; tu ima jezik nekatere posebne lastnosti in se preimenuje v hrvatsko narečje. Zato je razumevanje slovenščine v severni Hrvatski samo po sebi razumljiv pojav in je občevanje med kajkavsko in slovensko govorečimi večje kot med štokavci in kajkavci. Kajkavci, ki imajo močan vpliv v glavnem mestu Hrvatske, v Zagrebu, prenašajo zanimanje za slovensko književnost na svoje štokavce. Zato ni nenavadno, da je zagrebška gimnazija imenovala svoje književno društvo z imenom slovenskega pesnika Alojza Gradnika in da se Slovenci posebno zanimajo za hrvatske književnike, ki pišejo v kajkavščini, za Domjanića, Krležo in Gorana Kovačića. Zanimivo je tudi, da je l. 1968 začela v Zagrebu izhajati kajkavska revija Kaj, in da se prirejajo festivali kajkavskih popevk.

Z druge strani se čuti v narečjih južne Slovenije v Beli krajini, navzočnost štokavščine, v jugozahodnih narečjih pa prizvok čakavščine. Zato je lahko rekel Aškerc za belokranjskega pesnika: »Župančiču se pozna, da je izšel naravnost iz ljudstva, kjer se govori ono elastično slovensko narečje, ki se bliža polnoglasni in blagozvočni srbohrvaščini.« To pa vse ugodno vpliva na lažje razumevanje knjižnega jezika Hrvatov pri Slovencih. Zato so nekateri s pravico poudarjali, da sta Sotla in Kolpa reki, ki dveh narodov ne ločita, ampak ju z mostovi povezujeta.

Razen teh jezikovnih sorodnosti so obstajale še druge možnosti za boljše spoznavanje sosednjih književnosti. Tako so nekateri pisatelji slovenskega porekla postali v posebnih pogojih hrvatski književniki. Oče Vladimirja Vidrića, Lovro, znani zagrebški advokat in sloveč vinogradnik, ki mu je Franjo Marković posvetil cikel sonetov, je bil doma iz vasi Strmica pri Postojni, njegov sin Vladimir pa je eden najboljših lirikov hrvatske moderne. Oče radikalnega hrvatskega demokrata Anteja Kovačića je bil Slovenec iz okolice Brežic, ki se je kasneje naselil onstran Sotle v vasi Oplaznik. Razumljivo je, da se je včasih dogajalo tudi obratno. Predniki slovenskega prevajalca Biblije Jurija Dalmatina, plodnega pripovednika Josipa Jurčića in subtilnega lirika Otona Župančiča so bili hrvatskega rodu. V takih primerih navadno ostaja razen obvladovanja jezika novega okolja še sentimentalni odnos do jezika in književnosti staršev ali prednikov in ta ljubezen pokaže včasih koristne praktične odmeve v medsebojnem spoznavanju.

K temu so prispevali svoj delež tudi književniki, ki so bili sicer slovenske narodnosti, pa so postali hrvatski pisatelji, ker so živeli na Hrvaškem. Tako je bil Slovenec Stanko Vraz hrvatski književnik, Hrvat Ivo Brnčić, ki je živel v Sloveniji, pa je postal esejist in dramatik slovenske književnosti. Nekateri slovenski književniki so študirali v Zagrebu ali so živeli nekaj časa na Hrvaškem kot uradniki in so tako spoznali književno vzdušje hrvatske književnosti ter postali informatorji in posredniki med obema književnostima.

Janez Trdina je bil profesor v Varaždinu in na Reki, znani naravoslovec in književnik Fran Erjavec pa profesor v Zagrebu, kjer so mu ponudili službo univerzitetnega profesorja. Simon Jenko je bil vzgojitelj otrok hrvatskega pesnika Petra Preradovića. Josip Vidmar je nekaj časa študiral v Zagrebu; znano pa je njegovo prijateljstvo s Krležem. Golia je nekaj let upravljal gledališče v Osijeku, Herbert Grün pa je po drugi svetovni vojni vodil zagrebško mestno gledališče. Prevajalec in informator Tone Potokar živi zdaj kot upokojeni uradnik v Zagrebu. Ploden slovenski posrednik in soliden informator o hrvatski književnosti Božidar Borko je bil v varaždinski gimnaziji sošolec Gustava Krkleca. Bogomir Magajna in Ivo Brnčić sta študirala v Zagrebu. Edvard Kocbek, ki je bil profesor v Varaždinu, se je srečal s hrvatskimi književniki v partizanih. Slovenska književnica Zofka Kvedrova je po poteh ljubezni in dveh zakonov delovala v Zagrebu vrsto let.

Z druge strani pa je bil urednik predvojne *Hrvatske enciklopedije* in pomočnik urednika *Enciklopedije jugoslovanskih narodov*, književnik Mate Ujević, ljubljanski študent slavistike. Urednik *Književnih horizontov* in kritik Ladislav Žimbek je bil nekaj časa med obema vojnoma profesor v Kranju. Zarotnik in pesnik Fran Krsto Frankopan je imel posestva v Sloveniji, zato je poznal slovenski jezik. Znano je tudi, da sta se Cankar in Župančič rada družila s hrvatskimi modernisti na Dunaju.

Iz vrst takih ljudi, ki so dobro spoznali književnost in jezik sosednjega naroda — bodisi slovenskega bodisi hrvatskega — so izhajali književniki, ki so posredovali književne stvaritve enega naroda drugemu in tako prispevali k medsebojnemu spoznavanju in približevanju obeh narodov. Nekateri med temi pisatelji so pisali v obeh jezikih in o obeh književnostih (Vraz, J. Stare, Brnčić, Erjavec, Kvedrova, Borko, Potokar, Žganjer, M. Ujević, Žimbek).

Zaradi različnih razlogov, bodisi medsebojnega bližjega sodelovanja bodisi osebnih nagnjenj, so posamezni književniki vnašali besede sosednjega naroda v svoj knjižni jezik. Tako so hrvatski protestantski pisci, ker so delali po slovenskih tekstih Primoža Trubarja, sprejeli veliko slovenskih besed; pozneje pa sta slovenske besede vpletala v svoje hrvatske tekste Stanko Vraz in Ante Kovačić. Z druge strani sta čutila Ivan Tavčar in Oton Župančič simpatijo do kroatizmov.

Razumljivo je, da je bilo v obdobju novejšje književnosti več možnosti medsebojnega spoznanja kot v obdobju starejše književnosti. Čeprav stiki v obeh starejših književnostih niso bili pogosti, so bili nekateri vendar zanimivi, ker so postavljali pomembna vprašanja in jih skušali reševati. Razen stikov med Metodovimi slovenskimi in hrvatskimi učenci velja to predvsem za pristno sodelovanje med slovenskimi in hrvatskimi protestantskimi književniki. Ti so hoteli širiti protestantizem in — kar je najbolj važno — poudarjali so pomembnost narodnega knjižnega jezika, da bi v njem vsak lahko bral biblijo in druge spise. Tako je Primož Trubar, ki je na Reki spoznal tiskane glagoljaške knjige (Z. Kulundžić), postal utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika. Rad je sodeloval s hrvatskimi protestantskimi pisatelji, s Štefanom Konzulom Istrijanom, Antonom Dalmatinom, Jurijem Cvecićem in Jurijem Juričićem, ki so pripravljali hrvatske prevode biblije, postile, katekizma in drugih spisov v glagolici, cirilici in latinici.

Trubar je s simpatijo pisal o Hrvatih zaradi njihovih bojev proti Turkom. Poznal je tudi hrvatski jezik, kakor je razvidno iz posvetila k *Novemu testamentu*: »Hrvatski jezik se piše, kakor veste, z dvojnimi hrvatskimi črkami, a govori se ne samo po vsej Hrvatski in Dalmaciji, ampak ga govore tudi mnogi Turki. Sam sem slišal od mnogih, da govore in pišejo na dvoru turškega cesarja. Mi Kranjci in Slovenci ga razumemo samo za silo, a mnogo bolje kakor češki, poljski ali lužiški jezik; prav tako oni našega.«

Zato je pisal predgovore k hrvatskim protestantskim izdajam večkrat skupaj z Antonom Dalmatinom in Štefanom Konzulom ter je hrvatskim protestantskim pisateljem pomagal pri iskanju enotnega knjižnega jezika. Tudi drugi slovenski protestantski pisatelji, zlasti Sebastijan Krelj in Adam Bohorič, so poznali problematiko hrvatskega jezika in pravopisa ter so o njej pisali in vzporejali težave slovenskega in hrvatskega pravopisa.

Ko se nekateri hrvatski protestantski pisatelji niso mogli vrniti na Hrvatsko, ker so bili hrvatski fevdalci zaradi turške nevarnosti proti slehernemu novemu pretresu, torej tudi proti protestantizmu, so dobili zatočišče v Sloveniji in so tu nadaljevali delo.

V istem času, ko so v zvezi s protestantizmom nastali močni slovensko-hrvatski stiki, je tudi ljubljanski tiskar Janž Mandelc natisnil nekatere knjige hrvatskih kajkavskih pisateljev Ivana Pergošića in Antona Vramca, ki je bil nekaj časa župnik v Brežicah.

V drugi polovici 17. stoletja je bilo pomembno sodelovanje med Valvazorjem na Bogenšperku in hrvatskim polihistorjem in književnikom Pavlom Ritterjem Vitezovićem; ta se je od slovenskega zgodovinarja, zemljepisca in avtorja *Slave vojvodine Kranjske* mnogo naučil in se mu zato zahvalil z dvema pesmima, v imenu Hrvatske v kajkavščini in v imenu Dalmacije v štokavščini. Najbrž je Vitezovićeva zasluga, da je zagrebški škof kupil in tako rešil bogato Valvazorjevo biblioteko, ki je postala osnovni fond Metropolitanske knjižnice v Zagrebu.

Med drugimi stiki je zanimivo poudariti, da je Frankopan v svojem zelo ažurnem prevodu Molièrjevega *Georgesa Dandina* uporabil slovenščino za individualizacijo lika in da je vpletal slovenske izraze v pesmi *Fratri putnici*. Na podoben način je hotel Tito Brezovački v svoji kajkavski komediji *Matijaš Grabancijaš dijak* plastično označati s slovenščino lik natakarka za razliko od drugih oseb, ki govorijo hrvatsko kajkavščino. (Knjižni jezik tega pisatelja pa je obdelal v disertaciji slovenski slavist Janko Jurančič, avtor številnih srbohrvatskih beril.)

Slovenski razsvetljenski pesnik Valentin Vodnik ima hrvatsko motivsko drobnost v pesmi *Zadovoljni Kranjec*, v pesmi *Ilirija oživljena* pa poudarja misel bratske sorodnosti med Slovenci in Hrvati.

Kakor se vidi iz teh podatkov, stiki v starejšem obdobju niso bili pogosti. Nekatere zveze med hrvatskimi in slovenskimi pisatelji pa so imele globlji, širok južnoslovanski pomen. Ti stiki so bili v glavnem idejni in kulturno književni, pri Frankopanu in Brezovačkem pa so utemeljeni stilistično.

V naslednjem obdobju — od preporodne romantike 30-tih let do konca 19. stol. — so stiki med hrvatskimi in slovenskimi pisatelji bolj in bolj tesni. Vendar so se pojavile na prehodu v novo obdobje nekatere dileme. Razpravljanje je izzvalo ilirsko gibanje. Ilirci, predstavniki mladega meščanskega izo-

braženstva in dela nižjega plemstva, so nastopili proti premočni madžarizaciji, ki so jo dopuščali hrvatski fevdalci, da bi zaščitili svoje gospodarske, družbene in politične položaje. Pod vodstvom Ljudevita Gaja so preporoditelji opozarjali na ogroženost posameznih južnih Slovanov in predlagali, da naj južni Slovani kot potomci starih Ilirov sprejmejo enoten knjižni jezik, štokavščino, ilirščino, ki bi jo lahko dopolnili s posameznimi izrazi iz drugih slovanskih jezikov. Med tremi narečji (čakavščino, kajkavščino in štokavščino, ki jih govorijo Hrvati) so ilirci izbrali štokavščino, ker je najbolj razširjena med Hrvati v Slavoniji, Dalmaciji, Dubrovniku, Bosni in Vojvodini in ker jo govorijo tudi Srbi. Razumljivo je, da ilirskih predlogov niso sprejeli Slovenci, ki jim je bil jezik eden glavnih faktorjev pri oblikovanju modernega naroda. Samo nekateri iz obmejnih krajev, ki so se čutili bolj neposredno ogrožene, npr. na Štajerskem, Koroškem, v Gorici, so pokazali zanimanje za ilirizem; med njimi je najizrazitejši Stanko Vraz; ta je postal ilirski književnik in je deloval v Zagrebu.

France Prešeren se je s pravico úprl ilirskim predlogom, zlasti v epigramu *Daničarjem* in v drugi pesmi *Zabavljivih sonetov*:

Iz kotov vseh od Skjaptrov do Šamanov
tak, kakor srake gnezda vkup nosimo
besede tuje, z njim' obogatimo
slovenskih novi jezik Ilirjanov.

Poudaril pa je globoko vero v prihodnost slovenskega naroda in je pokazal z visoko kakovostjo svoje lirike velike izrazne možnosti slovenskega jezika. Ilirizma, ki je sicer zelo zaslužen za celotno prebujenje hrvatskega naroda in ga zato imenujejo hrvatski narodni preporod, niso sprejeli niti Srbi. Ime in pretirano patetiko ilirizma pa so kritizirali tudi hrvatski radikalni demokrati (A. Kovačić). Kasnejše Strossmayerjevo jugoslovanstvo, ki je odvrгло nezdgodovinsko »ilirsko« ime in ki je poudarjalo bratstvo med južnimi Slovani ter ni postavljalo posebnih zahtev glede jezika, je bilo sprejemljivo za razvijanje književnih stikov, ki so bili v novejših književnostih številnejši kot v starejšem obdobju.

Slovenci so l. 1839 sprejeli v svoj pravopis nekatere Gajeve črke (gajica) in se tako približali hrvatskemu črkopisu; Prešeren pa je postal eden najbolj popularnih pesnikov pri Hrvatih. Ti so zgodaj vzljubili nežnega pesnika nesrečne ljubezni, pesnika rodoljubnega čustva, življenjskega obupa, odločnega zagovornika slovenske narodne samobitnosti, avtorja satiričnih puščic in epigramov, čarovnika ritma in besede, pri katerem so harmonično ujete prvine antike, renesanse, baroka, romantike in ljudskega pesništva v bistveno klasično poetično vizijo. Prešernov odmev v hrvatski književnosti je zares velik, zato je tem stikom potrebno posvetiti posebno pozornost.

Najprej je vplival na mlajšega pesniškega tovariša, Stanka Vraza. Ta je zelo svobodno prepesnil v ciklu sonetov *Sanak i istina* tri Prešernove sonete in dobil za gradnjo soneta precej spodbud od slovenskega pesnika. Vrazovo satirično pesništvo ni brez zveze s Prešernovimi epigrami. Tudi vrsta motivov ali uporabljenih podrobnosti in izbira različnih zvrsti očitno spominjajo na Prešerna, kakor je v obširnejšem članku ugotovil hrvatski kritik Milivoj Šrepel in sta posamezne zveze potrdila A. Barac in A. Slodnjak. Oblikovne prvine Prešernove pesmi *Pod oknom* so opazne v Preradovičevi pesmi *Oluja* in v Palmovi-

čevi pesmi *Brence ljubavi*. Celo prozaik Josip Kozarac navaja nekaj slovenskih verzov iz te Prešernove pesmi v pripovedki *Proletarci*, kjer opisuje med drugim slovenske delavce v Slavoniji. Vzdušje soneta *O Vrba, srečna draga vas domača (Soneti nesreče)* se čuti v Kranjčevičevi pesmi *Promašena kob*. Motiv rodoljubne pesmi *Zdravljica* morda ni brez zveze s takimi pesmimi Ivana Trnskega, Josipa Evgena Tomiča in Avgusta Šenoe, čeprav so dali skupnemu motivu idejno barvo svojega časa.

Veliko privlačnost je imel za hrvatske književnike *Sonetni venec*, v katerem je Prešeren to baročno obliko poglobil do resne velike umetnine, ki to zvrst najbolj reprezentira v celokupni svetovni književnosti (Slodnjak). Sugestivno delovanje *Sonetnega venca* na nekatere hrvatske lirike se kaže v očitnih vplivih. Ti so najbolj opazni v sonetnih vencih Ilije Okrugića Srijemca (1864) in Andrije Palmovića (1874). Že navadno primerjanje prvega Okrugićevega soneta s prvim Prešernovim sonetom lahko pokaže, da je učenec, ki je slovenskega pesnika tudi prevajal, bil morda preveč zvest posnemovalec Prešerna, bodisi v strukturi soneta bodisi v podobah in izrazih, kljub temu, da je vpletel nekaj novih idejnih otenkov.

Čeprav je bil mladi Kranjčević bojevito patetičen in retoričen, se v njegovih dveh sonetnih vencih vendar čuti disciplina izražanja in umerjena ritmika, ki odkriva možnosti diskretnega Prešernovega delovanja na pomembnega hrvatskega pesnika. Kranjčević je Prešernovo poezijo dobro poznal in je l. 1900 organiziral Prešernovo proslavo v Sarajevu, napisal pesniku v čast pesem *Proslov*, v kateri je sintetično označil Prešernovo ustvarjanje; na slavnosti je pela Kranjčevičeva soproga Ela Prešernovo *Nezakonsko mater*.

Naivna nežnost ljubezni, usodno slučajno srečanje, osebni obup v ciklih *Sonetje* Franceta Prešerna in Avgusta Harambašića, zlasti pa zaradi nesrečne ljubezni tolažba v vinu:

Neću tajit,' da sam i ja vinom
Zalijevao svoje teške jade

očitno opozarja na Prešernove spodbude, ki jih je sprejel Harambašić, čeprav z nekaterimi novimi motivi in stilskimi sredstvi (mrtva ljubica, deseterec).

V drugih sonetnih vencih v hrvatski književnosti (Josip Milaković, Ante Jagar, Fran Galović), ki jih je registriral Sveta Petrović v disertaciji o sonetu v hrvatski književnosti, ni čutiti direktnega Prešernovega vpliva, čeprav je zelo verjetno, da je deloval nanje z idejo sonetnega venca. Zlasti Fran Galović, ki je orisal tople portrete Prešerna, Ketteja in Murna, je dobro poznal Prešernovo umetnino, čeprav je struktura njegovih sonetov sicer modernistična. Zdi se, da je Lavoslav Vukelić, ki je prevajal Prešerna, hotel napisati sonetni venec, toda ostali so samo trije med seboj povezani soneti (»zvonjelice«), v katerih je čutiti ozračje Prešernove stvaritve.

Hrvatski pisatelji kot Josip Evgen Tomić, Franjo Marković in Avgust Šenoa so napisali ali vsaj delno uresničili cikle sonetov (ki niso pravi sonetni venci). V teh pesnitvah se gorenjski motivi, (zlasti lepota Bohinja, izvira Savice in Triglava) razodevajo kot odmev branja Prešernovega *Krsta pri Savici*. Tomić, čigar soproga je bila književnica Hermina Prešernova (verjetno slovenskih prednikov, ki so se priselili v okolico Karlovca), direktno apostrofira »Jul' je pesnika« v svojem *Sonetnem vijencu*; drugače pa je čutiti vpliv Jana Kollarja na te sonete.

Ob prepletanju hrvatsko-slovenskih stikov je zanimivo opozoriti še na nekaj duhovitih podatkov v zvezi s Prešernom. Tako je izjavil Avgust Šenoa v znani noveli *Karanfil s pjesnikova groba*, da ga je Prešeren naučil ljubiti lastno domovino, Anton Slodnjak pa je omenil, da ga je kot šolarja Šenoa v tej noveli navdušil za Prešernovo poezijo. In sam Šenoa je zabeležil nekaj pomembnih podatkov o Prešernovem bivanju v Kranju ter se tako tudi on uvrstil med »prešernoslovce«.

Prešerna so na Hrvatskem popularizirale izdaje njegovih pesmi v izvorniku in številnih prevodih. Tako je zelo zapleteni *Sonetni venec* dvakrat preveden (Velimir Deželić, Gustav Krklec). Hrvatsko izobraženstvo bere Prešerna najraje v izvorniku, ker podobno kot Ivan Cankar — v prevodih izgublja mnogo lepote.

Zanimivo je še, da je Vatroslav Jagić pomagal z nasveti pri prevajanju Prešerna v ruščino. Nekateri hrvatski prevajalci, npr. Zlatko Gorjan, predsednik svetovne zveze prevajalcev, in pesnik Marin Sabić, so prevajali Prešernove pesmi v nemščino in italijanščino. Na Hrvatskem je izšlo veliko člankov o Prešernu — več kakor o katerem koli drugem slovenskem književniku. Njegove obletnice so slavili ne samo na slavnostni seji Jugoslovanske akademije in na drugih ustanovah v Zagrebu, temveč tudi v drugih hrvatskih mestih: V Dubrovniku, Varaždinu, Sisku, Samoboru; v hrvatskem društvu Trebević v Sarajevu (1900).

Tako je Prešeren ne samo največji pesnik pri Slovencih, temveč tudi pri Hrvatih od vseh slovenskih pesnikov najbolj cenjen in priljubljen. Zdi se, da je bila Prešernova poezija kajkavskim Hrvatom tolažilno nadomestilo za izgubljeni »sladki kaj«.

Razumljivo je, da so obstajale tudi druge afinite in zveze med slovenskimi in hrvatskimi književniki, čeprav so primeri Prešerna in Krleža izredni. Trdina je rad bral hrvatske pisateljice Andrija Kačića Miošića in Dubrovčana Nikola Nalješkovića. Slovenskemu prozaistu Mešku je bil drag novelist in romanopisec Djalski. Kranjčevičeve simpatije za Aškerca so se pokazale v poglobljenih analizah poezije tega slovenskega pesnika balad in romanc. Motti iz pesmi Otona Župančiča in Dragotina Ketteja pred nekaterimi pesmimi Dragutina Domjanića kažejo, kako se je ta kajkavec rad navdihnil ob pesmih slovenskih modernistov; nekatere Domjanićeve pesmi pa je uglasbil slovenski impresionist Anton Lajovic. Ivan Goran Kovačić se je posebno zanimal za Alojza Gradnika in za svojega soseda preko Kolpe, Otona Župančiča, ter je o obeh podal več duhovitih impresij in sodb.

Sploh lahko ugotovimo, da so se zveze v teku časa postopoma krepile in da so bila leta zastoja ali redkih stikov samo izjemna. K tej okrepitvi so mnogo pripomogli boljša organizacija in nova tehnična sredstva.

Tako je začel Fran Celestin že v 80-ih letih 19. st. predavati o slovenski književnosti na Filozofski fakulteti v Zagrebu, to delo pa so nadaljevali Fran Ilešič, Anton Slodnjak in Fran Petre. Podobno velja za hrvatsko književnost na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Tako se je prosvetno izobraženstvo sistematično seznanilo s problematiko obeh književnosti. Nekateri študenti teh fakultet, ki so se postopoma razvili v kritike in slovstvene zgodovinarje sedanje srednje generacije, radi obravnavajo vprašanja obeh sosednjih literatur.

V času moderne in tudi pozneje so prinašale revije ali skupne izdaje dela obeh književnosti v izvorniku. Tako so hrvatski bralci neposredno doživeli Cankarjeve črtice, Kettejeve, Murnove in Župančičeve pesmi v revijah Mladost, Nada, Život; Milan Marjanović pa je orisal portrete hrvatskih realistov v Ljubljanskem zvonu (1900) v hrvaščini. V zborniku v čast nadškofu in mecenu Slovenske matice Strossmayerju, *Spomen-cvijeće iz hrvatskih i slovenskih dubrava* (1900), v katerem so izšli prispevki številnih avtorjev v slovenščini in hrvaščini, je poudaril Janko Barle, da »danes čitajo Slovenci hrvatske knjige in časopise, a Hrvati slovenske«.

Zato je Slovenska matica izdajala dela hrvatskih pisateljev v izvorniku v »Hrvatski knjižnici« (Nazor: *Veli Jože*), Matica hrvatska pa slovenske pisatelje v slovenščini (Aškerc), in sicer s kratkimi navodili in slovarčki, tako da sta ena in druga književnost postali dostopni bralcem obeh narodov. V Ljubljani so izšle Krleževe *Balade Petrice Kerempuha* (1936), v Zagrebu pa med obema vojnama Prešernova in Gregorčičeva zbirka pesmi v slovenščini. V tem času je obstajal dogovor o medsebojni podpori slovenskih in hrvatskih levičarskih revij (Književnost, Književnik, Književni horizonti). Podobno je bilo tudi s katoliškimi revijami (Luč).

V dramskih gledališčih je prišlo večkrat do skupnih manifestacij, zlasti pri otvoritvi gledališč (1892, 1895). Slovenci so uprizarjali drame hrvatskih avtorjev (Marin Držić, Ivo Vojnović, Milan Begović, Miroslav Krleža, Ranko Marinković), Hrvati pa dela slovenskih dramatikov (Ivan Cankar, Bratko Kreft). Razen teh večjih dramatikov se je predstavilo na obeh odrih precej srednjih in manjših. Kot posebnost je treba poudariti, da je Marinkovičeva *Glorija* doživela krstno predstavo v Sloveniji (Celje). Zanimivo je tudi, da so bile predstave v Zagrebu pogosto v slovenskem jeziku, ker so jih večkrat organizirali zagrebški slovenski igralci, pri čemer so jim pomagali hrvatski igralci, ki so pripravili svoje vloge v slovenščini.

Slovenci so pokazali veliko zanimanje za hrvatsko dramatiko. Hrvati pa so se zanimali največ za najmočnejšo slovensko zvrst, liriko, manj za dramatiko. Vendar je težko razumeti, da na Hrvatskem niso uprizorili dram Slavka Gruma (*Dogodek v mestu Gogi*), Dominika Smoleta (*Antigona*), ki je zbudila precejšnje zanimanje in Primoža Kozaka (*Afera*), ki se je lepo uveljavila. V novjšem času so pogosta medsebojna gostovanja dramskih ansamblov Ljubljane in Zagreba z dramami v izvornem jeziku. Z obvestili in kritičnimi osvetlitvami hrvatske dramske problematike se ukvarjajo France Koblar, Bratko Kreft, Filip Kalan, Vladimir Kralj, Vasja Predan, s slovensko dramo pa Vlado Mađarević, Branko Hećimović in drugi.

Zadnje čase so se književne zveze okrepile zlasti z izdajanjem antologij pesništva in proze ter del kakovostnih pisateljev vsaj v izboru, prevajali pa so jih znani književniki in prevajalci (Gradnik, Vidmar, Albrecht, Udovič, Vodušek, Gradišnik, M. Mahnič, Zlobec, Pavček, Minatti; Nazor, Goran Kovačić, Krklec, Žimbek, Kozarčanin, A. Rojnić, Vitez, Slaviček, Brajdić in mnogi drugi. Obsežna slovarja obeh jezikov Janka Jurančiča in Stanka Škerlja, Radomira Aleksića in Vida Latkovića iz zadnjega časa zelo podpirata ta prevajalska prizadevanja. Čeprav je prevedeno lepo število del iz ene ali druge književnosti v sosednji jezik, so vendar ostale nekatere vrzeli, ker se prevajalsko delo ni planiralo na daljši čas in obojestransko. Tako čakajo na dobrega prevajalca dela Ivana Cankarja

in *Kiklop* Ranka Marinkovića. Razumljivo je, da je še vrsta del sodobnih književnikov in klasikov, katerim je potrebno posvetiti več pozornosti in v prihodnosti popraviti napake preteklosti.

K medsebojnemu poznavanju lahko precej prispevajo kritiki, ki se specializirajo kot informatorji o tekoči problematiki ene ali druge književnosti ali pa obeh. Tako lepo tradicijo imamo še od Vraza. Zlasti je Josip Stare, znani avtor knjige *Die Kroaten im Königreiche Kroaten und Slavonien* (1882) redno poročal o slovenski književnosti v zagrebškem Vijencu (1879—1881) in o hrvatski književnosti v Ljubljanskem zvonu (1881—1897). To delo je nadaljeval v drugih revijah Fran Ilešič. V zadnjih desetletjih delujejo posebni ažurni poročevalci, ki v časopisnih ali revijskih člankih opozarjajo na književne novosti sosednjega naroda (Božidar Borko, Tone Potokar; Ivan Brajdić v zagrebškem Telegramu). Tudi Ravbarjev *Pregled hrvatske, srbske in makedonske književnosti* (1958) nudi slovenskemu bralcu informacije o hrvatski književnosti.

Društva književnikov prirejajo književne večere v Zagrebu, Ljubljani, Mariboru. Posamezni književniki pogosto nastopajo na književni tribuni pred občinstvom obeh narodov. Nekatere hrvatske in slovenske revije so posvetile celotne posamezne številke spoznavanju književnosti sosednjega naroda (Savremenik 1940; Sodobnost, Republika 1964), da bi obvestile bralce o najnovejših dosežkih ene ali druge književnosti. Tudi danes so v uredništvih hrvatskih revij slovenski književniki: Bratko Kreft v Forumu, Bratko Kreft in Fran Petre v Umjetnosti riječi.

Od mnogih problemov medsebojnih odnosov je treba opozoriti še nekatere pomembne pojave. Tako so v svojih delih slovenski književniki branili Hrvate proti tlačiteljem (Toman, Gregorčič: *Za Hrvate, naše brate*) ali jih opozarjali na slogo z drugimi južnimi Slovani, npr. Stritar v *Dunajskih elegijah*. Trdina pa je bistro in kritično orisal težke politične razmere in nekaj plastičnih portretov na Hrvatskem v času Bachovega absolutizma. Njegove liberalističke sestavke prešinja simpatija za hrvatske pravice. O bratstvu med obema narodoma so dali več pesniških prispevkov Avgust Harambašić, Josip Milaković in mnogi drugi pisatelji, pogosto v obliki zgodb, v katerih nastopajo predstavniki enega in drugega naroda. Na podlagi smisla za bratstvo je Vraz v *Djulabijah* s toplo čustvenostjo poetiziral slovensko in hrvatsko pokrajino, Župančič pa kvarnerski pejsaž (*Ob Kvarneru*).

Hrvatski in slovenski književniki so radi obdelovali motive iz življenja sosednjega naroda. Tako je Ivan Tavčar orisal portret dubrovniškega književnika Antonija Gledevića, ki ga je igravec Hinko Nučić dramatiziral, Avgust Cesarec pa je v romanu *Bjegunci* posvetil nekaj situacij slovenski književnici Zofki Kvedrovi, ki je prikazala v romanu *Hrvatarji* slovenske delavce na Hrvatskem. Zagreb sta opisovala Bogomir Magajna (*Gornje mesto*) in Andrej Hieng (*Gozd in pečina*), slovensko problematiko, tipe in pokrajino pa Avgust Šenoa (*Karanil s pjesnikova groba, Prijan Lovro*), Franjo Marković (*Tri sonetna vijenca*), Ante Kovačić (*Ljubljanska katastrofa*).

Zlasti so bili enim in drugim pisateljem ljubi motivi, skupni obema narodoma, npr. celjski grofje in Veronika Deseniška (Jurčić, Župančič, Novačan, Kreft; Vraz, J. E. Tomić) ali kmečki punt (Bogović, Šenoa, Krleža; Jurčić, Aškerc, Kreft, Gradnik), zlasti poslednji z diskretno poduhovljenim portretom Matije Gubca v pesmi *Pred Gubčevo glavo*.

V isti motiviki zrinjsko-frankopanske zarote je posvetil Josip Jurčič več pozornosti osebam iz slovenskega okolja v romanu *Ivan Erazem Tattenbach* in v istoimenski drami Ivan Robida, Evgen Kumičić pa likom iz Hrvatske v romanu *Urota zrinjsko-frankopanska*. Motiv skupne zmage nad Turki pri Sisku, ki se ga je dotaknil Prešeren v *Sonetih ljubezni*, je močno prevzel Antona Aškerc (Mea Kulpa), Josipa Jurčiča (*Grad Rojinje*) in hrvatskega dramatika Ivana Kukuljevića, katerega dramo *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* so uprizorili v Ljubljani (1872).

Tudi na področju znanosti se čuti podobna težnja za obravnavanjem skupnih problemov. Tako je Jugoslavanska akademija izdala hrvatske in slovenske tekste Stanka Vraza pod uredništvom Antona Slodnjaka, ki je napisal spremno študijo o pisatelju. Tematika o odmevih ilirizma pri Slovencih je zbudila zanimanje Ferda Kozaka (disertacija *Ilirizem in Slovenci*) in Frana Petreta (*Poizkus ilirizma pri Slovencih*). Skupnim vprašanjem so posvetili pozornost tudi France Kidrič, Mirko Rupel (protestantizem) in Marja Boršnikova v študijah o Celestinu in Zofki Kvedrovi, Anton Barac pa je pisal o slovenski literarni znanosti, avtor tega članka pa o Ivanu Prijatelju.

Med drugimi zvezami, ki se nanašajo bolj na reševanje problemov oblike, je treba poleg omenjenih Prešernovih pobud opozoriti, da ritmičnost in nekaj motivov Jenkovega cikla pesmi *Obrazi* spominjajo na Vrazove krakovjake v *Djulabijah*. Levec, Aškerc in častilec Strossmayerja, Gregorčič, so hoteli na podlagi ustvarjanja Ivana Mažuranića (*Smrt Smail-age Čengijića*) in hrvatske ter srbske ljudske pesmi obogatiti zvrst junaške epike v slovenski književnosti. Sem bi lahko uvrstili Župančičevega *Janičarja*. Deseterec Prešernove *Lepe Vide* opozarja na pesnikovo zanimanje za hrvatsko ljudsko epiko.

Določene dramske in stilistične lastnosti najboljšega sodobnega dramatika v jugoslovanskih književnostih, Miroslava Krleža, so ugodno odjeknile v ustvarjanju Bratka Krefta, Ferda Kozaka, Ivana Potrča, Ivana Brnčića, Jožeta Pahorja, Branka Hofmana in v prozi Juša Kozaka. Brnčić je sam priznal potrebo zgedovanja po Krleževi umetnosti. Razumljivo je, da je treba pravilno razumeti simpatije slovenskih pisateljev, zlasti najboljšega dramatika po Cankarju, Krefta, za Krležovo družbeno zavzetost in temperamentno analitično stopanje v konflikte psihološko zelo pretanjenih tipov, za lapidarni in figurativni izraz velike plastičnosti. To je pravzaprav prelivanje pobud, ki razvijajo nove samostojne ustvarjalne moči posameznih avtorjev. To so afinitete, ki oplajajo in plemenitijo. Tako so tudi Alojza Gradnika zelo prevzele Krleževe *Balade Petrice Kerempuha*, in je na podlagi ciklične zgradbe teh balad spesnil vrsto pesmi o Tuci Petru, varadinskem banu (žal jih ni objavil). Te sijajne Krleževe stvaritve, ki jih je Oskar Davičo dvignil na vrh jugoslovanskega lirskega Par-nasa, so vplivale tudi za zbirko Branka Rudolfa *Žveglja potepuhova*. Te melodične Krleževe balade je v jezik glasbe prenesel Marjan Kozina, ki je od Iva Vojnovića prevzel motive za libreto opere Ekvinokcij.

Slovenski književniki Bratko Kreft, Juš Kozak in Ivo Brnčić so pogumno zagovarjali Krleževe poglede na književnost in opozarjali na visoko umetniško kakovost njegovih stvaritev, ko so Krleža bombardirali iz vseh nazorskih skupin.

Veliko zanimanje so pokazali Slovenci za hrvatsko ljudsko ustvarjanje. Tako je Stanko Vraz zbiral slovenske in hrvatske ljudske pesmi. Franc Cegnar

je prevedel znano balado *Hasanaginica*, Franc Miklošič pa je med prvimi o njej razpravljaj. V obsežnem znanstvenem delu *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike* je dal Matija Murko obilo dragocenih sodb in podatkov o življenju in raznovrstnih funkcijah narodne pesmi v njeni intimni domovini.

Primerjalnim preučevanjem slovensko-hrvatskih ljudskih pesmi in bajk je posvetil precej pozornosti Ivan Grafenauer. Zelo dokumentarno je prikazal prehajanje motivov *Spokorjenega grešnika* na slovenskem in hrvatskem čakavskem in kajkavskem področju; nič manj niso zanimive njegove *Hrvatske inačice praobrazcu balade kralj Matjaž v turski ječi* (1954) ali *Slovensko-kajkavske bajke o Rojenicah — Sojenicah* (1945). O »spokorjenem grešniku« je dal svoje posebno mnenje Milko Matičetov, ki je še zapisal in obdelal ljudsko pripovedno pesem iz dubrovniške okolice *Deklica menih* in objavil tudi nekaj novih inačic legend o sežganem in prerojenem človeku. (1961).

Zlasti so slovenski folkloristi pokazali zanimanje za ljudsko ustvarjanje v hrvatskem kajkavskem narečju. To je bilo zaradi velike sorodnosti jezika in tudi zato, ker so Hrvati po prevzemu štokavščine precej zanemarili ustvarjanje v kajkavščini. Tako je Matija Valjavec, ki so mu zaupali častno vlogo urednika Akademijinega *Rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika*, izdal *Narodne pripovedi u Varaždinu i okolici* (1858). Karl Štrekelj je sistematično zbral hrvatske kajkavske pesmi in jih izdal v zbirki *Slovenske narodne pesmi*, ki jih je posvetil hrvatskemu slavistu Vatroslavu Jagiću. Štrekelj je pojasnil tako izdajo z razlogom, da je Matica hrvatska pokazala zanimanje samo za štokavske ljudske pesmi in se je bal, da se s kajkavsko ljudsko pesmijo ne bi zgodilo kot s kajkavsko leksiko v Akademijinem *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, tj. da je sploh ne bi upoštevali.

Štrekelj in Glonar sta še opozorila na obojestransko sprehajanje motivov in medsebojno oplajanje obeh ljudskih književnosti.

Zanimivo je z druge strani, da je Djuro Deželić v svoji zbirki *Hrvatske narodne pjesme puka štokavskoga i kajkavskoga* zbral tudi nekaj slovenskih ljudskih pesmi.

Vsekakor je bila pozornost vseh raziskovalcev in zbiralcev zelo koristna, ker je slednjič l. 1950 izdala Matica hrvatska v redakciji Vinka Žganca *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* in Jugoslovanska akademija *Narodne popijevke Hrvatskog Zagorja* (1952).

Gradiva o medsebojnih književnih stikih obeh narodov je ogromno. Razumljivo je, da niso upoštevani vsi podatki in vsi odtenki teh različnih stikov. To je samo ilustrativen kroki, v katerem so namenoma pozabljeni mnogi zapisani podatki, ker jih ni bilo mogoče vplesti v tesni prostor tega članka; prav bodo prišli pri širši obravnavi teme. Vendar se vidi, da so bile omenjene zveze bogate in raznovrstne. Slovenski in hrvatski književni stiki so bili dobri, včasih malo zadržani, toda niso prehajali v ostrino; včasih pa je vladalo prisrčno ozračje, toda brez posebne patetičnosti. Tako so se valovi teh dveh književnosti srečevali skozi stoletja. Ustvarjalo se je vzdušje splošnega spoznavanja, medsebojnega spoštovanja kakovostnih stvaritev in sprejemanj koristnih spodbud, tako da je prišlo do plodnega sodelovanja in ustvarjalnega dopolnjevanja dveh bratskih samostojnih književnosti.